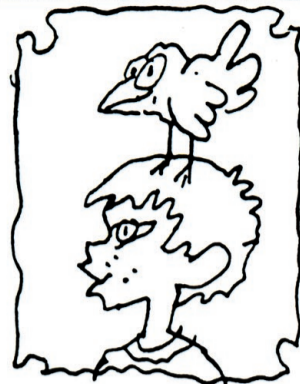

МОДЕРНАТА ПЕДАГОГИЧЕСКА ПАРАДИГМА

Може да изглежда парадоксално, но консерватизмът на съвременната образователна система с нейна положителна характеристика. Колкото и да се омаловажава образованието и да се представя то като непроизводствена обслужваща сфера, не

може да се скрие действителната му същност на възпроизвеждащата социума система, по отношение на която енергетиката, леката и тежка промишленост са наистина обслужващи сфери. Друг е въпросът, че поради това преобрънатото разбиране и преобрънатото инвестиране образованието е лошо обслужвана сфера, че с този най-сложен труд по тази причина не се ангажира най-компетентните специалисти. Но ако значими промени в образованието — не като предмет на учебното съдържание, а като промяна на образователните технологии, на образователната парадигма — не се осъществяват лесно, това трябва да се разбира като необходим консерватизъм, който защитава възпроизводството на социума от произволни експерименти.

Определено може да се каже, че всички технически средства, които навлязоха в живота ни с автоматизацията, не промениха класно-урочната технология в масовото училище. Традиционната педагогическа парадигма, съответстваща на индустриалната парадигма, се съхрани, като изме-

ненията и развитието продължи да се осъществява в нейните рамки, засягайки само учебното съдържание и инструментариума на неговото онагледяване.

Усеща ли се предстояща промяна на педагогическата парадигма? Какви изменения в техносферата и ноосферата на социума предизвикват установяването на нова, модерна педагогическа парадигма? Какви са нейните измерения и възможно ли е практическото ѝ осъществяване в съвременните педагогически институции?

Още е живо поколението, за което думата „екология“ беше абстракция, далечна на бита и всекидневното. Понятията „информация и комуникация“, „космизация“ едва сега навлизат в сферата на всекидневната култура, стават характеристика не само на професионална, но и на личностна компетентност. От друга страна, проявява се тенденцията редица общи компетентности на човешката индивидуалност да оказват съществено влияние върху професионалната компетентност. Такива са комуникативните умения, психо-физическата култура, уменията да се ползват съвременните информационни и транспортни средства.

Ако за Архимед и хората от традиционното общество е необходима опорна точка отвъд техния свят, то на модерния човек е необходима опорна точка вътре в самия него. Това го прави свободен от присъдата постоянно — като Сизиф — да се мъчи да преобръща света, а най-често

да преобръща себе си. Тази вътрешна опорна точка осигурява стабилност на човешката субективност, самоценност на човешката индивидуалност. Личността като институция на човешката индивидуалност се равнопоставя с държавата като институция на социума. Този исторически процес може да определим като персонализация. Именно персонализацията като качествена характеристика на социалния процес на развитие предизвиква необходимостта от нова, модерна педагогическа парадигма.

Въпреки привидността с основание можем да кажем, че в идеалния си вариант класно-урочната постановка на обучение предполага един ученик, обучаван от един учител. На пръв поглед изглежда като че учителят беседува с всеки един от присъстващите в класа 20-30 и повече ученици.

Но фактически при класическата фронтална постановка на класно-урочното обучение учителят не води реален диалог последователно с всеки от учениците, а осъществява условен „диалог“ с абстрактен ученик.

Този „диалог“ има съществени черти, които характеризират свързаната с него педагогическа постановка, като традиционна педагогическа парадигма. Анализът на тези характеристики и проектирането на възможната алтернатива разкриват педагогическа постановка, при която коренно се променят измеренията на педагогическия процес и това ни дава основание да я определим като нова, модерна педагогическа парадигма.

ТРАДИЦИОННА ПЕДАГОГИЧЕСКА ПОСТАНОВКА

1. Учениците се третират като обекти на педагогическо въздействие. Значителна част от учебното време те са поставени в пасивната роля на слушатели. Изпълнителската активност, която се изисква от тях, притъпява не само творческата им нагласа, но и предприемчивостта им. Такива инициативност. Обезвуждени и принудено мълчащи по регламент, в тях се натрупва психическа енергия, чиято нереализираност предизвиква неврози или агресивно поведение.

2. Системното педагогическо въздействие е ориентирано към отрицателното санкциониране, към наказанието, към респектирането на ученика.

3. Учителят също е в ролята на изпълнител, който излага монологично значителен обем учебно съдържание. Той е принуден да повтаря едно и също изложение, което от учебника не може самостоятелно да се овладява от учениците. Неуточнените базови компоненти на учебното съдържание превръщат почти всичко от утвърдения учебник в задължително.

Територията на педагогическото творчество се стеснява до своеобразно изпълнителско майсторство. Манипулиран от предоставения обемист учебен материал, учителят сам е в позицията на манипулатор, обременен от прякото, почти непрестанно дирижиране на поведението на всички ученици.

4. Въпреки модернизиранието характерът на учебното съдържание се запазва като преобладаващо вербалистичен (думи, думи и пак думи), наукоцентричен (наукоподобно теоретизиране). Практиката има второстепенно значение като онагледяване.

Сциентизмът и естетизмът определят не само учебното съдържание, но и логиката на изложението. Съществено е, че това не е познавателният стил на ученика, нито е този на другите ученици, дори в повечето случаи не е и познавателният стил на учителя. Некомуникативността е заложена чрез абстрактното структуриране на учебното съдържание в уроците по учебника. Корижирането на тази структура, в случаите когато се прави от учителя, отразява неговият стил и познавателна логика, а не тази на учениците.

МОДЕРНА ПЕДАГОГИЧЕСКА ПОСТАНОВКА

1. Учениците са съсубекти на педагогическо взаимодействие. Всеки ученик самостоятелно работи по индивидуално или екипно поставена задача.

Учениците са запознати с критериите, по които и сами оценяват постигнатите резултати. По-голяма част от задачите имат предварително известен на педагога резултат, а имат практически характер и предполагат творческа интерпретация и предприемчивост. Самостоятелно или екипно се определя предметът и темпът на дейност или се избират средствата, с които се постига практическото решение.

2. Системното педагогическо въздействие е ориентирано към подкрепа и насърчение на конструктивната инициативност на ученика.

3. Учителят е в ролята на аниматор и модератор, на консултант и експерт, на продуцент. Той е автор или съавтор на учебните пособия за ученика, които са разработени така, че учениците да могат самостоятелно да овладяват новото учебно съдържание. Осъвременяването и възрастовата адаптация на тези пособия са резултат на практическото сътворчество на учители и ученици. Подготовката на приложни задачи, извеждането на конкретни показатели за самооценка и оценка на постигнатото, както и задълбоченият анализ на предадената продукция ангажират значителна част от работното време на учителя като експерт. По време на учебните занятия учителят поставя индивидуалните или екипни задачи, консултира тяхното осъществяване, подпомага самооценката и оценява.

Като манипулиране на средата или педагогизиране на условията можем да определим мениджърската и продуцентска функция на учителя.

4. Комуникативната компетентност като цел преобразува цялото учебно съдържание. Би могло да се каже, че разбирането, а не заучаването става водещо в образователния процес. Като ценност се утвърждава и умението да се представи постигнатото, съобразно собствените и тези на другите интереси, да се предизвика заинтересованост. Това мотивира интереса на ученика към дейността на другите ученици. Отново може да говорим за взаимоучителна метода, но на ново равнище. Тази постановка предполага откритост и взаимодействие с възможно най-широко поле от институции и личности, включително международни. Продуцирането, изготвянето на конкретен продукт по всяко учебно задание, изисква собствена интерпретация, налага авторския прочит, преоткриването и на общоизвестните знания.

5. Принудителната едновременност на урочното действие, синхронността на тази своеобразна интелектуална маршировка предизвиква стрес у изоставащите и задържа развитието на изпревращащите ученици. Липсата на избор сменя отговорността на ученика по отношение на ритъма на учебната му дейност. Несамостоятелността му налага нагласата пасивно да изчаква учителското разпоредие.

6. Съставът на учебните общности значително надхвърля мярката за груповата комуникативност (9-15 ученици), което при преобладаващия вербализъм предопределя монологичността.

7. Учебното време се нахвърля на урочни парчета от по 40-45 минути. Времето за самостоятелна (домашна) работа също се надобрява — дневно се изисква самоподготовка за 4-5 учебни дисциплини. Това предопределя репродуктивния характер на учебна дейност, известна фрагментарност и формализъм.

Архитектурата на човешките отношения е непосредствено свързана с архитектурата на сградите и интериора, с организацията на материалната среда.

8. Класната стая, учебният кабинет в традиционната практика разполагат с 20-30 еднакви работни места, ориентирани към ръководното работно място на учителя, което е издигнато на подиум над другите.

9. Овладяването на инструментариума се превръща в самоцел. В редица случаи така и не се стига до действително ползване на продължително изучавания език (семантична система.) Характерни примери са нотното ограмотиране, чуждоезиковото обучение, езици за програмиране и пр.

Това са само част от характеристиките на традиционната и модерната педагогическа парадигма. По-задълбоченият сравнителен анализ изисква собствен език, знакова система на педагогическото проектиране, която да отразява многомерния характер на образователния процес. Но и да се ограничим засега с тези измерения на противостоящите педагогически тенденции, то можем да направим извод, че в по-глобален социокултурен план индустриалната парадигма си отива и заедно с нея — педагогическата ѝ модификация. Отиват си линейните технологични структури, отстъпвайки пред техносферните, а с това се установява и новият тип човешка субективност — човекът, който избира равнищата на своята компетентност, човекът, който е наясно със зоната на своята отговорност.

5. Индивидуалният и екипен темп на учебната дейност развива способността за самоопределяне на нейния ритъм. Отговорност за процеса на обучение поема и ученикът. Педагогическият контрол се осъществява основно върху резултатите. Освобожава се самоинициативността на ученика.

6. Учебните общности се реструктурират така, че и при традиционното ресурсно осигуряване, да се спази комуникативната мяра на груповата динамика — действителният състав на учебните групи да не надвишава 9-15 ученици.

7. Учебното време се разпределя в 2 и 4 учебни блока, на които съответства структурираното в модули учебно съдържание. Дневно се работи по 2-3 учебни дисциплини и по толкова се осъществява самоподготовка. Това дава възможност за по-голяма задълбоченост, за практическа реализация на задачите като продукция, при което се проявява и развива компетентност, съчетаваща знанията и уменията в единство с предприемчивостта, находчивостта и пр. личностни качества.

8. Ателиета, студиа, лаборатории и пр., в които се създават различни специализирани работни места за индивидуална и екипна работа. Съвременната компютърна и аудиовизуална техника дава възможност за изработване на продукция и по учебни дисциплини, за които устната словесност е характерна. Осигурява се комуникативност на всеки с всеки или за участниците във всеки екип.

9. Овладяването на инструментариума се мотивира непосредствено от практическите задачи. Съвременните технически средства дават възможност да се работи с готов инструментариум, чието съдържателно овладяване да се осъществи след известен опит в практическото му прилагане.

ЮРИЙ АНДЖЕКАРСКИ,
ръководител на Авторския екип за педагогическо проектиране и реализация

Илюстрации

КАЛИН НИКОЛОВ